

Hoopvol staan in de wereld van nu

Op zondag 3 augustus liet journalist Simon Kuper in het programma Zomergasten een televisiefragment zien uit 1995 waarin president Nelson Mandela een ontmoeting heeft met de weduwe van Hendrik Verwoerd, een van de architecten van de apartheid. Mandela bezocht Orania, een witte enclave binnen Zuid-Afrika.

Als Mandela voor een persconferentie met de stokoude Betsy Verwoerd naar buiten komt, begint hij met het prijzen van haar gastvrijheid. Zij heeft hem zelfs zijn lievelingskoekjes gepresenteerd. Betsy Verwoerd glundert van oor tot oor. Een journalist vraagt Mandela of Orania past bij zijn opvattingen over het nieuwe Zuid-Afrika. Mandela vertelt dan over zijn gesprekken met het oude bewind. Hoe beide partijen voordat ze elkaar hadden ontmoet van elkaar verwachten dat ze hoorns hebben, dat ze een soort duivels zouden zijn. Maar toen ze elkaar eenmaal hadden ontmoet, bleek dat niet zo te zijn. Ze waren het op belangrijke punten niet met elkaar eens, maar ze zien van elkaar dat ze geen hoorns hebben.

Vervolgens mag mevrouw Verwoerd een stellingname voorlezen. Als haar dat in het begin niet lukt, helpt Mandela haar, in het Zuid-Afrikaans. Zij vraagt ruimte voor wat zij noemt 'volksstaat' Orania. Mandela geeft haar een hand, maar zegt concreet niets toe. Hij benadert haar welwillend, maar houdt zijn eigen standpunt en ideaal overeind.

Simon Kuper, die zelf Zuid-Afrikaanse Joodse ouders heeft, laat dit fragment zien als tegenwicht tegenover de trend van polarisatie in onze tijd. Mandela blijft zijn tegenstanders als medemensen zien. Hij leert de taal en geschiedenis van zijn tegenstander, als verzoening en tegemoetkoming. Maar zonder zijn eigenheid en eigenwaarde te verliezen.

Dit is volgens mij hoe 'hoopvol staan in de wereld van nu' in de praktijk zou kunnen werken. Mandela zet zijn charme heel bewust in, zegt Simon Kuper. Hij is een strateeg. Maar wel op een vriendelijke, verzoenende manier. Wat mensen willen, citeert Kuper Mandela, is dat je mensen respect toont. Hij respecteert Betsy Verwoerd én hij houdt vast aan zijn eigen ideaal van Zuid-Afrika als regenboognatie. Dat respect, dat ontbreekt nu volledig, verzucht Simon Kuper.

(Meer dan) bewustwording

Het jaarthema 'Hoopvol staan in de wereld van nu' is ontleend aan een boek van de Franse socioloog, jurist en protestants theoloog Jacques Ellul. Hij schreef het in 1948, toen de ontreddering van de Tweede Wereldoorlog nog voelbaar was. *Staan in de wereld van nu: Uitdagingen in een postchristelijke beschaving*. Ellul overleed in 1994 maar het boek is verrassend actueel. De wereld van nu (schreef hij in 1948!) is in de greep van techniek en efficiëntie. Daardoor raakt medemenselijkheid op de achtergrond. Hij zoekt naar handvatten hoe wij als christenen in de moderne wereld van betekenis kunnen zijn. In zijn ogen is dat niet door ons van de wereld af te sluiten en ons puur op het evangelie te richten. Ook niet door christelijke politiek te bedrijven of activistisch te worden. Als ik het goed begrijp zoekt hij het vooral in bewustwording. Wij hebben als christenen de taak om ons bewust te zijn van de maatschappelijke ontwikkelingen in de wereld om ons heen en daar niet zomaar in mee te gaan. Het woord dat Ellul in de oorspronkelijke Franse editie gebruikt (*prise de conscience*) is veelomvattender dan het woord bewustwording, schrijft vertaler Frank Mulder in een voetnoot

op pagina 148. 'Het is echt een ommekeer waarin we alles in een ander licht gaan zien, ons rekenschap geven van de werkelijkheid, een gewetenskeuze maken, tot inzicht komen.' Voor Ellul is het als christen een fundamentele taak om te staan in de wereld van nu en dus niet er buiten. Zelf was hij maatschappelijk actief. Tijdens de oorlog had hij een leidinggevende positie binnen het Franse verzet. In 2001 werd hij postuum onderscheiden met de onderscheiding 'Rechtvaardige onder de Volkeren' van het Israëliësche Jad Wasjem.

Hoopvol

Bij de voorbesprekingen over het jaarthema vonden we dat er een positieve insteek zou moeten worden toegevoegd. De wereld van nu – 2025 met uitzichtloze oorlogen, milieuproblematiek, polarisatie, kunstmatige intelligentie – is al moedeloosmakend genoeg. Wat we nodig hebben is hoop. De apostel Paulus eindigt zijn Loflied op de liefde in 1 Korintiërs 13 met de constatering: 'Dit is wat blijft: geloof, hoop en liefde, deze drie, maar de grootste daarvan is de liefde.' Iemand heeft ooit eens verzucht: misschien is de hoop nog wel groter dan de liefde. Want hoop is onzichtbaar en onverklaarbaar, gaat tegen alles in. Hoop is iets anders dan optimisme, schreef de Tsjechische dissident (en later president) Vaclav Havel ooit. 'Het is niet de overtuiging dat iets goed afloopt, maar de zekerheid dat iets zin heeft – ongeacht hoe het afloopt.'¹

Anti-moedeloosheid

Begin dit jaar publiceerde Erik Borgman (emeritus hoogleraar theologie aan de Universiteit Tilburg) een boek tegen moedeloosheid: *Meer dan het leven*. De titel is ontleend aan Psalm 63: 4: 'Uw liefde is meer dan het leven, mijn lippen zingen uw lof'.

In het hoofdstuk over de vrede van Christus, verwijst hij naar een uitspraak van de Amerikaanse jezuïet en activist Daniel Berrigan: 'Don't just do something, stand there!' (Doe niet zomaar iets, sta er!). Het is een omkering van de gebruikelijke uitdrukking. Natuurlijk moeten we iets doen, bijvoorbeeld tegen onrecht. Tegelijkertijd is het belangrijk te staan in de situatie waarin je iets doet, 'op je nemend wat er gebeurt en van daaruit dragend wat je te midden daarvan vervolgens doet'.² Er staan is het gebod om te midden van oorlog en andere ellende beeld te zijn van de God die zich vanuit de brandende doornstruik openbaarde als de Ziende, de Horende, de in liefde Medelijdende.

Het laatste hoofdstuk gaat over de hoop. Net als Havel concludeert Borgman dat hoop iets anders is dan optimisme, 'dat het allemaal wel goed zal komen'. 'Dankzij de hoop zien wij de dingen in het licht waarin zij door God zijn geschapen, het licht dat God deed zeggen dat zijn schepping "zeer goed" is. Hoop houdt vast aan de bestemming van wat er is en die ligt in de volledige deelname aan Gods goedheid. Zo voegen wij ons door, met en in onze hoop in Gods geschiedenis in.'³

ds. Sara Dondorp

¹ Hij schreef dit in 1985, dus nog vóór de val van de muur! Indringende woorden over hoop in een interview dat gepubliceerd is onder de titel *Verhoor op afstand*. Het aan Havel toegeschreven gedicht 'De weg van de hoop' is niet van zijn hand. Zie: www.sgtrs.nl/documenten/nepgedicht-de-weg-van-de-hoop-van-vaclav-havel

² Erik Borgman, *Meer dan het leven*, Uitgeverij KokBoekencentrum 2025, pag. 78

³ Erik Borgman, pag. 220

Van de maan af gezien

Verhalen dagen ons uit om anders naar de dingen te kijken. Om dingen op te merken die we geneigd zijn over het hoofd te zien. Bijbelverhalen, bijvoorbeeld een gelijkenis, ze kunnen ons eraan herinneren dat we, naast al het andere wat we ons inbeelden, mens zijn onder mensen en gelijk zijn aan elkaar.

De schrijver Multatuli, die zich in de koloniale tijd in Nederlands-Indië begon te verzetten tegen discriminatie en onderdrukking van de lokale bevolking, drukte het zo uit: van de maan af gezien zijn we allen even groot. Hij maakte carrière in de strakke hiërarchie van het binnenlands bestuur en schaamde zich steeds meer voor de rol die de Nederlander innam, als onderdrukker en uitbouter.

Allemaal even groot. De vraag is of we dat wel aankunnen, die gedachte dat we even groot zijn, in de kern hetzelfde zijn als de ander, met wie we soms helemaal geen verbinding voelen. Want juist dat onderscheid, die afstand, de gedachte beter te zijn dan die ander of dan een heleboel anderen, juist dat tilt ons er net even bovenuit en kan, de mens zo eigen, een goed gevoel geven, al is het inbeelding.

De missie naar de maan

Daarom is het misschien aardig om een paar van de mensen die de aarde inderdaad vanaf de maan hebben kunnen zien hier aan het woord te laten. Zoals degenen die op 24 december 1968 de foto maakten die beschouwd wordt als het begin van de milieubeweging. De aardbol gezien vanuit de capsule van Apollo 8, toen deze ineens achter de maan opdoemde, na een urenlange spannende radiostilte vanuit de astronauten. Ze waren aan de achterkant van de maan buiten bereik geweest, toen voor hun ogen in de verte de aarde oplichtte in al zijn glorie. Er was geen sprake, zoals wij dat kennen, van een zónsopgang of van de maan die begon te schijnen. Het was de aarde die opkwam.

Het was natuurlijk ook een technisch hoogstandje en nooit eerder vertoond, dat een ruimtevaartuig zich losmaakte van de zwaartekracht van de aarde en koers zette naar 'outer space', naar het zwarte onbekende, om in een baan om de maan terecht te komen. Terwijl miljoenen zich klaarmaakten op meerdere continenten om het kerstfeest te gaan vieren en thuis in feestelijke verwachting daarnaartoe leefden, gleed dit ruimteschip achter de maan langs. Wat bevond zich aan die donkere kant van de maan? Wat als er iets gebeurde en zij niemand om hulp konden roepen? Het was ongemakkelijk stil op de lijn met de Apollocapsule, en deze stilte werd wereldwijd uitgezonden, tot een verlossend piepje over de radio hoorbaar werd. De astronauten mankeerden niets, ze leefden en vanuit het niets begon een van hen toen een verhaal voor te lezen. Er bleek een bijbel aan boord te zijn.

'Voor iedereen op aarde', zei astronaut Anders, 'hebben we een boodschap, een om nooit meer te vergeten. Die boodschap begint zo: "In het begin schiep God de hemel en de aarde. De aarde nu was woest en ledig en de duisternis lag over de watervloed; en de Geest van God zweefde over het water."' Bill Anders las miljoenen op aarde voor, zij die tijdens de kerstnacht hun radio aan hadden gelaten, om, tussen de gangen aan tafel door, de reis van deze drie te blijven volgen. Hij las de eerste verzen van de Bijbel, uit het scheppingsverhaal in Genesis 1. Toen gaf hij het boek door aan Jim Lovell, die las over hoe het verhaal verder ging met de tweede scheppingsdag. Het naam geven aan licht als 'dag' en duisternis als 'nacht'. Het naam geven aan de lucht vol met sterren als 'hemel'. En Frank Borman sloot af en las over de derde dag van de schepping. 'En God noemde het droge aarde en het samengevloede water

noemde Hij zeeën.' En Borman wenste iedereen op aarde veel geluk en een gezegend kerstfeest, 'to all of you on the good Earth'.

De missie van de mens

Mogelijk zonder het zelf te beseffen heeft de bemanning van Apollo 8, met het voorlezen op grote hoogte van dit verhaal, meteen nadat het radiocontact hersteld was tussen 'boven' en 'beneden', de hele mensheid eraan herinnerd dat de planeet waarop wij wonen van ons afhankelijk is. Dat de mens ertoe in staat is, zelfs geroepen werd, om met al zijn kennis en kunde, ontwikkeling en intellect, bewaarder te zijn van al wat daar leeft. De foto van de aarde die opkomt toont ons de schoonheid en kwetsbaarheid van de kleine bol waarop leven mogelijk is. Daar past de boodschap van Genesis bij, want het is aan ons de aarde te beheren. De mens kan het, de mens moet het.

In den beginne. Het oude geloof van het volk van Israël komt tot ons in de eerste beelden van de Bijbel. Een mens wordt op een plek 'neergezet' zodat hij, zodat zij het verschil kan maken. Woorden en beelden van een verhaal die ons blijven wakker roepen, attenderen op wat het geheim van het leven is. Vertrouwen uitspreken in de talenten van de mens, omdat die ons met elkaar verbinden, het goede kunnen kiezen en toekomst garanderen. Soms moeten we even uitzoomen en de overtuiging hervinden aan welke strijd we onze energie willen besteden. Zodat we steeds terugkeren naar zorg voor de planeet en inzet dat er geen rangonderscheid bestaat tussen mensen. De potentie is er en dat stemt hoopvol.

ds. Jan Tom Schneider

Een week in Taizé

Erik van der Waal en Gerard van der Loop (beiden 17 jaar) brachten deze zomer een week in Taizé door. Taizé, na de Tweede Wereldoorlog gesticht door broeder Roger, is een oecumenische kloostergemeenschap in Frankrijk. Jaarlijks komen er duizenden jongeren voor gebed, bezinning en ontmoeting. Wat deden Erik en Gerard er en wat vonden ze ervan?

Eerst maar die eerste vraag: hoe ziet een dag in Taizé eruit? Erik: 'Om 8.00 uur is de eerste kerkdienst. Daarna is er ontbijt. Later op de ochtend is er een Bijbelintroductie door een broeder. Vervolgens ga je daar in groepjes over praten.' Gerard: 'Tussen de middag is er weer een kerkdienst, gevolgd door de lunch. Daarna kom je weer met je groepje samen. Later in de week, als je elkaar beter kent, kan je daarna nog spellen doen. Daar sluiten dan vaak zomaar andere mensen, die je nog niet kent, bij aan. Om 17.00 uur is er thee met een snack. Om 19.00 uur avondeten en daarna weer een kerkdienst.

Als die is afgelopen kan je nog naar Oyak, de plek voor gezelligheid. Om 23.30 uur moet iedereen gaan slapen, dan gaan de lichten uit en word je naar bed gestuurd. En tussendoor heb je nog een baantje. Erik en ik hebben afgewassen: de grote potten en pannen waarin het eten gekookt wordt. We waren in veertig minuten klaar: de snelste groep!'

Een verslaving

Vroeg op, een vol programma en drie keer per dag naar de kerk: niet iets waar elke jongere blij van wordt. Erik en Gerard wel. Op de vraag hoe de jongens Taizé zouden omschrijven, antwoordt Gerard bondig: 'Gezellig!' Iets meer toelichting: 'Er zijn tijdens de diensten leuke liedjes in verschillende talen. Ik vond het indrukwekkend dat iedereen meezingt. Het is ook leuk dat je snel internationale vrienden maakt. Dat gaat makkelijker dan thuis, want iedereen geeft elkaar complimenten.' Erik: 'In Taizé is het leven sober, maar dat is leuk, want dat brengt mensen samen. Met veel luxe ben je vooral daarmee bezig; nu focus je eerder op contact met andere mensen.' Erik komt dan ook graag in Taizé; hij was er dit jaar voor de vierde keer. Erik: 'Ik ben verslaafd. Het is leuk om nieuwe mensen te ontmoeten. De kerkdiensten zijn mooi: het gezang en het feit dat je met zoveel mensen samen bent.' Gerard (in het dagelijks leven niet kerkelijk) was dit jaar voor de tweede keer in Taizé, nadat Erik hem vorig jaar mee vroeg. Waarom ging hij mee? Gerard: 'Het leek me interessant, een nieuwe ervaring. En Erik vertelde er erg gepassioneerd over. Ik vond het vorig jaar leuk en de kerkdiensten mooi, dus ik wilde wel weer terug.'

Kaarsjes

Een groot deel van het dagprogramma bestaat uit een Bijbelintroductie door een broeder en gesprekken daarover in groepjes. Hoe vonden de jongens dat? Gerard: 'Broeder Johnny legde goed uit. Hij beantwoordde vragen goed en vertelde leuk en interessant. Het groepje was eerst wat stroef. We hadden twaalf mensen, waarvan er vier naar Taizé móesten. Iedereen was bang om antwoord te geven op de gespreksvragen. Toen hebben we eerst een rondje gedaan zodat iedereen aan het woord kwam. Daarna was het ook makkelijker om op andere vragen antwoord te geven.' Ook de kerkdiensten zijn prominent. Erik: 'Het mooiste van de week vind ik de dienst met kaarsen op zaterdagavond. Het licht wordt verspreid; je geeft het aan elkaar door. Het is net als met God, die mensen verbindt. En het ziet er mooi uit, want de hele kerk is verlicht.'

Open

Het is een bijzondere plek, Taizé. Gerard: 'Het is heel acceptierend; iedereen staat open voor iedereen en niemand wordt veroordeeld voor wie ze zijn.' Zo bijzonder dat ze nog eens terug willen? Allebei, volmondig: 'Ja!'

Jantine Wignand